

Nagy Gábor Bálint

AZ ÁLLAM BÜNTETŐIGÉNYÉNEK ÉRVÉNYESÍTÉSE ÉS AZ ALAPVETŐ JOGOK

Csemegi Károly kiemelkedő kodifikátori munkássága a magyar büntetőjog-tudomány képviselői körében közismert tény, elsősorban azért, mert nevéhez fűződik az első modern magyar büntető anyagi jogi kódex megalkotása.¹ A tudományos művek, jogtörténeti visszatekintések jóval ritkábban említik ugyanakkor, hogy Csemegi más, azóta maradandónak bizonyult jogszabály elkészítésében is jelentős szerepet vállalt. Így például kodifikátori tevékenységével összefüggésben kiemelésre érdemes a királyi ügyészségről szóló 1871. évi XXXIII. törvénycikk megalkotása is.²

Csemegi munkásságát szemlélve megállapítható: olyan tudományos ismeretek és gyakorlati tapasztalatok birtokában volt, amelyek képessé tették arra, hogy a magyar büntető igazságszolgáltatás rendszerét komplex módon, valamennyi hivatásrend és eljárási szereplő szempontjait figyelembe véve szemlélje. A büntetőigény érvényesítésével (és így közvetve az ügyészség munkájával) összefüggésben az alábbi gondolatokat fejtette ki:

„Két érdek helyeztetik egymással ellentétbe. A társadalom érdeke, mely a társadalom biztonságának szempontjából az ezt megsértő gonosztevők felfedezése, bűnösségük bebizonyítása és azok megbüntetése céljából a társadalmi erő leghatályosabb kifejtését követeli. Másrésről pedig a büntett elkövetésével gyanúsított vagy vádlott érdeke, aki a hatalmas társadalmi erővel szemben, az elnyomás, a lenyűgözés, az üldözés ellen oltalmat követel.”³

¹ Csemegi-kódex – 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről.

² POLT 2024.

³ CSEMEGI 1904: 457.

Csemegi – amint ezt a hivatkozott művében kifejezésre is juttatta – az ilyenfajta szembeállítás ellenezte, álláspontja szerint ugyanis a társadalom valódi érdekei nem lehetnek ellentétben az egyén jogos érdekeivel, így nem az ellentétbe állítást, hanem az összeegyeztetést szorgalmazta.⁴ A jogtudomány képviselői és a jogalkalmazásban tevékenykedő jogászok egyaránt tisztában vannak ugyanakkor azzal, hogy a Csemegi által áhított cél elérése a gyakorlatban (értve ez alatt a konkrét jogeseteket) számtalan nehézségbe ütközik. Fogalmazhatnánk akként is: az ellentét nem minden esetben oldható fel oly módon, hogy valamilyen érdek – látszólag vagy ténylegesen – ne sérüljön. Ilyen esetben pedig a felelős jogalkalmazónak nem csupán lehetősége, hanem kifejezetten kötelessége, hogy valamely elv primátusa mellett letegye a voksát.

Azóta, hogy Csemegi a fentiekben idézett gondolatokat papírra vetette, jóval több mint 100 év eltelt, azonban a társadalom védelme érdekében a bűnözéssel szemben fellépő bűnüldözés és büntető igazságszolgáltatás hatékonysága, valamint a büntetőeljárásokban terhelti (vagy potenciálisan terhelti) pozícióban lévő személyek alapvető jogainak védelme ma is gyakran ellentétben áll egymással.

A 19. század második feléhez képest ráadásul mostanra nemzetközi – és különösen európai – szinten felerősödött az alapvető jogok védelme iránti összefogás és küzdelem, elegendő csupán a kicsit több mint 30 éve Magyarországon kihirdetett Emberi Jogok Európai Egyezményére⁵ vagy az Európai Unió Alapjogi Chartájára gondolni. Szembenézve a jelenkor jogalkotói és jogalkalmazói dilemmáival, megállapíthatjuk, hogy a Csemegi Károly által említett ellentét az elmúlt hozzávetőlegesen másfél évszázad alatt nem oldódott fel, alkalmanként inkább erősödött.

A következőkben néhány olyan területre szeretnék rávilágítani, amelyekkel mind a jogtudomány képviselőinek, mind a jogalkotóknak és a jogalkalmazóknak célszerű foglalkozniuk, akár a tudomány fejlődése, akár a bűnözéssel szembeni hatékonyabb fellépés érdekében. Véleményem szerint az egyes érdekek között feszülő ellentétek feloldása az eredményes igazságszolgáltatás érdekében elengedhetetlen, a folyamat során pedig a társadalom védelmét kell elsődlegesnek tekinteni.

⁴ Polt Péternek a Tizenhatodik Magyar Jogászgyűlésen elhangzott előadása (Balatonalmádi, 2023. június 15.).

⁵ 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről. Kihirdetve: 1993. április 7. napján.

Kiindulópontként célszerű megemlíteni, hogy az államfejlődés viszonylag kezdeti szakaszában az államhatalom megfosztotta a sérelmet szenvedett egyéneket, közösségeket a büntetőigény érvényesítésének, illetve a büntetőhatalom gyakorlásának jogától. A társadalmi rend fenntartása, a jogi normákat megszegők felelősségre vonása ebből következően lényegében állami monopólium lett.⁶ Finkey Ferenc ezt a következőképpen fogalmazta meg: „A büntetés mindig közjogi jellegű. A büntetés alkalmazására mindig csak az államnak van joga s az állam azt sajátos szervezet, a büntető bíróságok által állapíttatja meg.”⁷

A fentiekben kifejtettekből következik, hogy az állam számára a büntetőigény érvényesítése, illetve a büntetőhatalom gyakorlása a történelmi idők során nem csupán jogosultsággá, hanem egyúttal kötelezettséggé is vált. Abban az esetben ugyanis, ha az állami büntetőigény kizárólagos érvényesítésére jogosult ügyészség, illetve a büntetőhatalom egyedüli birtokosa, a bíróság nem teljesíti a köteleességét, a bűnözés növekedésével, az egyének jogainak mind erőteljesebb csorbulásával, és ennek következtében – végső soron – a társadalmi rend felbomlásával kell számolnunk. E lehetséges következményekre figyelemmel a cél egyértelmű: az igazságszolgáltatásban közreműködő szervezeteknek arra kell törekedniük, hogy a hatályos jogszabályok szerint bűncselekményt megvalósító személyek büntetőeljárás keretében történő felelősségre vonása és velük szemben törvényes joghátrány alkalmazása minden esetben megtörténjen.

Jogállami keretek között ugyanakkor minden hatalomnak kell hogy legyenek bizonyos korlátai. A büntetőigény érvényesítése és a büntetőhatalom gyakorlása során ilyen korlátot képeznek többek között azok az alapvető jogok, amelyeket a már említett Emberi Jogok Európai Egyezménye vagy az Alapjogi Charta is nevesít. Lényeges kérdés ugyanakkor, hogy az alapvető jogokat védeni hivatott rendelkezések meddig szolgálják kifejezetten az eredeti céljaikat, és mikortól hátráltatják, vagy adott esetben lehetetlenítik el teljesen a bűncselekményt megvalósító személyek felelősségre vonását. Ez utóbbi esetben ugyanis a társadalmi rend fenntartása legalább annyira veszélybe kerülhet, mint az alapvető jogok megsértése esetén.

Amikor azt elemezzük, hogy a társadalmi rend fenntartásának eredményessége és az alapvető jogok érvényesülése között milyen jellegű kapcsolat áll fenn, akkor azt is szükséges vizsgálni, hogy a vonatkozó nemzetközi egyezményeket, jogszabályokat a jogalkalmazói gyakorlat milyen tartalommal tölti meg.

⁶ BELOVICS 2022: 21–27.

⁷ FINKEY 1902: 331.

A tisztességes eljárás elve például – megközelítéstől, szemléletmódtól függően – sok mindent magában foglalhat, a bűnözéssel szembeni küzdelemmel valódi ellentétet pedig csak az az értelmezési tartomány képez (képezhet), amelyet a jogalkalmazói gyakorlat kialakít. Az alapvető jogok nem élő tartalmának legfeljebb tudományos jelentősége lehet, amely azonban a jogalkalmazói gyakorlatot általában nem vagy csak minimális mértékben befolyásolja.

Az imént említetteken túl figyelembe kell venni azt a körülményt is, hogy az alapvető jogokat érintő jogalkalmazás – így például az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata – sem konstans. Mindez már csak azért sem kifogásolható, mert a minket körülvevő világ állandó változása a társadalmi folyamatokat, ezáltal a jogi normák érvényesülését is befolyásolja, így a jogalkalmazásnak is alkalmazkodnia kell, természetesen a normatív keretek között. Úgy gondolom, az alapvető jogok érvényesülése és a bűnözéssel szembeni eredményes küzdelem között fennálló ellentétek feloldásának egyik záloga, hogy az emberi jogok érvényesülését biztosítani hivatott bíróságok folyamatosan figyelemmel legyenek a társadalmi változásokra, folyamatokra, elsősorban akkor, amikor a normaszöveget élő tartalommal töltik meg.

Mielőtt a fenti gondolatokat néhány konkrét példával szemléltetem, még egy fontos tényezőre szeretnék röviden utalni. A büntetőeljárást érintő alapvető jogokkal összefüggésben elsősorban a terheltet megillető jogokra asszociálunk. Nyilvánvalóan megvan a történelmi oka ennek a szemléletmódnak, mindez azonban nem jelenti azt, hogy más megközelítési mód nem lehetséges. Amennyiben ugyanis abból a körülményből indulunk ki, hogy az állami szervek számára a büntetőigény érvényesítése, illetve a büntetőhatalom gyakorlása nem csupán jogosultság, hanem egyúttal kötelezettség is, akkor alappal vetődik fel, hogy az állam (akár a nemzetközi szerveződések) vétkes tétlensége a bűnözés elleni küzdelmet illetően mennyiben egyeztethető össze az egyéneket megillető alapvető jogokkal.

Az élethez, emberi méltósághoz való jog, a tulajdonhoz való jog mind olyan jogosultság, amely sok esetben éppen a büntetendő magatartások kifejtése által sérül. A jogállami felfogásunk szerint az államnak nem csupán az a kötelezettsége, hogy passzívan tartózkodjon e jogok megsértésétől, hanem aktív magatartást is ki kell fejtenie a megvédésük érdekében. Így lényegében a bűncselekményekkel szembeni fellépést is az alapvető jogok védelmének tekinthetjük, legalábbis a társadalom sérelmet szenvedett egyéneit, közösségeit illetően mindenképpen. Az alapvető jogok tehát nem csupán a büntetőeljárások terheltjeit, hanem a

bűncselekmények elkövetése miatt hátrányt szenvedett személyeket is megilletik. E gondolatok alapján pedig levonható az a következtetés, hogy az ellentét nem is feltétlenül az állam büntetőhatalma és a terhelti jogok között feszül, hanem – legalábbis közvetve – a terhelti jogokkal a sértetti jogok állnak szemben.

A következőkben néhány olyan témakörre szeretnék röviden kitérni – konkrét jogeseteket is bemutatva –, amelyek az ügyészség jogalkalmazói tapasztalatai szerint manapság is aktuálisak, és valamilyen formában megjelenítik a terhelti alapvető jogok érvényesülése és a büntető igazságszolgáltatás eredményes működése (sértetti jogok) között fennálló ellentétet.

Az első kérdés egy olyan magyar bírósági döntés kapcsán merült fel,⁸ amelynek alapját az Emberi Jogok Európai Bíróságának egy jól ismert döntése képezte.

A konkrét magyar ügyben a terhelttel szemben az ügyészség – még a korábbi Btk.⁹ hatálya alatt elkövetett – tiltott pornográf felvétellel visszaélés büntette miatt emelt vádat azért, mert a lakásán az előfizetésében és használatában lévő IP-címre hét darab kiskorú személyekről készült pornográf felvételt töltött le egy fájlszerverről. A büntetőügy jogi megítélése szempontjából lényeges körülmény, hogy az említett fájlszervert Olaszországban a rendőrség hozta létre abból a célból, hogy az oda belépő és képeket onnan letöltő személyek által használt IP-címeket naplózzák, majd velük szemben büntetőeljárást kezdeményezhessenek. Így került sor a magyar nyomozó hatóság megkeresésére is, és a terhelttel szemben büntetőeljárás megindítására.

A magyar bíróság a terheltet az ellene emelt vád alól felmentette arra hivatkozva, hogy nem állapítható meg bűncselekmény elkövetése. A felmentésre a határozat indoklása szerint azért került sor, mert a bíróság a bizonyítékok köréből kirekesztette az olasz hatóságok által szolgáltatott dokumentumokat, arra hivatkozva, hogy a csapdaszerver létrehozása súlyosan sértette a tisztességes eljárás elvét. Az ügydöntő határozat indokolása hivatkozott a Teixeira de Castro kontra Portugália ügyre,¹⁰ amelyben az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) kifejtette, hogy nem felel meg a tisztességes eljárás elvének, amennyiben a bűncselekmény elkövetésére a hatóság felbujtására kerül sor úgy, hogy a terhelt tekintetében korábban bűncselekmény elkövetésének gyanúja nem merült fel.

⁸ Elsőfokú ítélet: Budapesti IV. és XV. Kerületi Bíróság 1.B.XV.107/2007/25; másodfokú ítélet: Fővárosi Bíróság 24.Bf.XV.8068/2008/5; a Kúria döntése: Bt.II.195/2017/10.

⁹ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény.

¹⁰ Teixeira De Castro kontra Portugália ügy (44/1997/828/1034).

Álláspontom szerint a magyar bíróság döntése, és különösen annak indokolása erősen vitatható. Az olasz hatóságok tevékenysége az eljárás tárgyát képező képfelvételek világhálón történő elhelyezésében merült ki, ezt követően semmilyen aktív magatartást nem tanúsítottak, a bűncselekmény elkövetésére még csak közvetett módon sem igyekeztek senkit rábírni. Ebből következően kérdéses, hogy a Bíróság „hatósági felbujtással” összefüggésben kialakított ítélkezési gyakorlata jelen ügyben ténylegesen alkalmazható volt-e.

Érdemes röviden foglalkozni azzal is, hogy a Bíróság „hatósági felbujtással” kapcsolatos esetjoga (amely egyébként nem tekinthető teljesen következetesnek) mennyiben áll ellentétben az állami büntetőhatalom gyakorlásának hatékonyságával és az e mögött álló társadalmi elvárásokkal.

Az eseti döntések – így például a már hivatkozott Teixeira de Castro kontra Portugália ügy – alapján az a következtetés vonható le, hogy a Bíróság álláspontja szerint helye lehet az eljárás nyomozati szakaszában fedett nyomozó, illetve csapda alkalmazásának. Erre akkor kerülhet sor, ha már előzetesen objektív gyanú merül fel arra, hogy a célszemély korábban bűncselekmény elkövetésében részt vett, illetve „hajlandó” a bűncselekmény elkövetésére. A Bíróság esetjoga szerint a célszemély bűncselekmény elkövetésére irányuló szándékával összefüggésben rendelkezésre álló információknak ellenőrizhetőnek kell lenniük. A hatóság szerepe ugyanakkor ilyen esetben is csupán a bűncselekmény passzív módon történő vizsgálatára korlátozódhat. A Bíróság ugyanakkor több döntésében utalt arra is (például a Ramanauskas kontra Litvánia ügyben),¹¹ hogy a szervezett bűnözés és a korrupció elleni fellépés során szükséges lehet a titkosszolgálati eszközök keretében akár a csapdaállítás is, amely emberi jogi alapon önmagában nem kifogásolható. Megjegyzendő, az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága is lényegében hasonló elvet fogalmazott korábban meg, kifejtve, hogy „[a]nnak eldöntésére, hogy történt-e hatósági felbujtás, meg kell húzni a határt az elővigyázatlan ártatlan és az elővigyázatlan bűnöző számára állított csapda között”.¹²

Véleményem szerint kérdésként vethető fel, hogy a Bíróság hatósági felbujtás alkalmazhatóságával kapcsolatban rögzített feltételei reális elvárásként fogalmazhatók-e meg az egyes államok bűnüldöző hatóságai irányába, illetve azok nem üresítik-e ki teljesen az adott eljárásokat. Általában fedett nyomozó vagy csapda alkalmazására akkor kerül sor, ha a bűncselekmény elkövetése

¹¹ Ramanauskas kontra Litvánia ügy (74420/01).

¹² Sherman v. United States, 1957; idézi: JAGUSZTIN 2021: 1925.

másként nem bizonyítható. Amennyiben a Bíróság elvárásának megfelelően az alkalmazhatósághoz szükségesek olyan előzetes objektív adatok, amelyek az adott célszemély vonatkozásában a bűncselekmények elkövetését igazolják, úgy értelemszerűen már jóval kevésbé van szükség az említett leplezett eszközök alkalmazására. Az a tény pedig, hogy a célszemély – adott esetben kihasználva a csapda nyújtotta lehetőségeket – saját akaratelhatározásából bűncselekményt valósít meg, a bűnözői hajlandóságát egyértelműen igazolja.

A következőkben egy olyan jogterületre – a letartóztatások indokoltságára, hosszára – szeretnék röviden kitérni, amely rendszeresen tárgya az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt folyamatban lévő ügyeknek, megjegyzendő, nem csupán Magyarország vonatkozásában.

A Gál kontra Magyarország ügyben¹³ a Bíróság részletes iránymutatást adott azzal összefüggésben, hogy a letartóztatások tartamát miként lehet az emberi jogok érvényesülése szempontjából vizsgálni. A Bíróság a döntésében kifejtette, hogy a legszigorúbb kényszerintézkedés tartamának észszerű volta nem ítéltető meg elvontan, azt minden esetben az ügy sajátos vonásainak figyelembevételével kell és lehet meghatározni. A Bíróság álláspontja szerint elhúzódó fogva tartás abban az esetben nem állapítható meg, ha a közérdek valódi követelményének olyan specifikus jelei állnak fenn, amelyek – az ártatlanság vélelme ellenére – nagyobb súllyal esnek latba, mint az Egyezmény rendelkezései. Az alapos gyanú léte elengedhetetlen feltétel, de (különösen bizonyos időtartamon túl) nem elegendő feltétel a letartóztatás fenntartásához.¹⁴

A Bíróság a Ciprian Corneanu kontra Magyarország ügyben¹⁵ minden kérelmezőt érintően megállapította az Egyezmény megsértését. Az ítélet indokolása a fentiekben említett Gál kontra Magyarország ügyben kifejtett általános érvekre hivatkozik, ténylegesen azonban – az abban leírtakat figyelmen kívül hagyva – a Bíróság nem adta részletes indokát annak, hogy az egyes kérelmezők vonatkozásában miért állapítható meg az Egyezmény megsértése. Éppen a Bíróság nem végezte el tehát azt a részletes elemzést, amelyet korábban saját maga írt elő, és amelynek eredményeképpen terheltenként (kérelmezőnként) következtetéseket lehetne levonni, hogy a konkrét ügyben, az adott körülmények fennállása mellett a letartóztatás tartama együtt járt-e az Egyezményben biztosított jogok sérelmével.

¹³ Gál kontra Magyarország ügy (62631/11).

¹⁴ Gál kontra Magyarország ügy (62631/11.) I. B. 39. pont.

¹⁵ Corneanu és társai kontra Magyarország ügy (45021/20).

A Ciprian Corneanu kontra Magyarország ügy részleteit szemlélve, úgy vélem, egyértelmű következtetéseket lehet levonni azzal összefüggésben, hogy miért feszül változatlanul ellentét az alapvető jogok Bíróság által szükségesnek tartott védelme és az állami büntetőigény érvényesítésére vonatkozó igény között. Az állami büntetőigény érvényesítése és a büntetőhatalom gyakorlása szempontjából – különösen a társadalom védelmének célját szem előtt tartva – nehezen magyarázható, hogy például a mozgáskorlátozott személy sérelmére különös visszaesőként rablás büntetettét megvalósító terhelt 2,5 hónapig tartó letartóztatása miért ne lenne alapvető jogi szempontból elfogadható. Amennyiben az állam az ügyészség és a bíróság útján hatékony védelmet kíván nyújtani az állampolgárai számára a bűncselekmények elkövetőivel szemben, akkor álláspontom szerint a hivatkozott ügyben érintett kényszerintézkedések tartama nem kifogásolható.

Végezetül szeretnék – ezúttal pozitív példaként – egy olyan ügyet megemlíteni, amely azt igazolja, hogy a Bíróság szemléletmódja, ítélkezési gyakorlata is alkalmanként igazodik a változó világhoz, és a jogalkalmazók igyekeznek figyelemmel lenni az egyes államok bűnüldözési érdekeire is.

A Zschüschen kontra Belgium ügy¹⁶ alapját egy Belgiumban pénzmosás miatt indult büntetőeljárás képezte. A tényállás szerint a terhelt bankszámlát nyitott Belgiumban, és oda két hónap alatt összesen 75 ezer eurót fizetett be. A bank értesítése nyomán pénzmosás büntette miatt eljárás indult, amelynek keretében a terhelt a pénz eredetéről azt nyilatkozta, hogy az be nem jelentett munkából származik, a munkáltatók nevét azonban nem adta meg, egyéb adatot a pénz forrásával összefüggésben nem közölt. A belga bíróság megállapította a terhelt büntetőjogi felelősségét, és vele szemben büntetést szabott ki, illetve a számlán lévő 75 ezer euróra vagyoneelkobzást rendelt el.

A terhelt a Bírósághoz benyújtott kérelmében arra hivatkozott, hogy sérült a tisztességes eljárás elve, illetve megsértették az ártatlanság védelméhez fűződő, valamint a hallgatáshoz való jogát. A Bíróság a kérelmet elutasította, kifejtve, hogy az ártatlanság védelme, illetve a vádlói bizonyítási teher következik a tisztességes eljáráshoz való jogból, azonban ez a jog nem korlátlan. Az Egyezmény nem tiltja, hogy egyéb bizonyítékok meglétekor a büntetőügyben eljáró bíróságok a vádlott hallgatását is figyelembe vegyék a büntetőjogi felelősség megállapításakor, kivéve, ha az elítélés kizárólag ezen alapul.

¹⁶ Zschüschen kontra Belgium ügy (23572/07).

A Bíróság által kifejtett érvek előremutatók, és – az emberi jogok tiszteletben tartása mellett – figyelembe veszik a bűncselekmények eredményes bizonyításához fűződő társadalmi érdeket is. Érdemes utalni arra, hogy Magyarországon a pénzmosás miatt indult büntetőügyek bírósági megítélése az utóbbi években sokat változott, a Bíróság által képviselt és fentiekben ismertetett elvek kezdenek hazánkban is meghonosodni.

Polt Péter legfőbb ügyész úr a hivatalos ügyészségi rendezvényeken elmondott beszédeiben rendszeresen idézi az egykori pesti királyi főügyésznek, Kozma Sándornak a következő szavait: „Nyerjenek erőt azon tudatból, hogy ezen institutióban már a modern állam eszménye nyilatkozik, és, hogy ezen intézményben van letéve a záloga annak, hogy Magyarország is jogállamok közé sorakozik.”¹⁷

Kozma gondolatai több mint 100 év elteltével ugyanúgy érvényesek Magyarország Ügyészségét érintően, mint ahogy azok igazak voltak a 19. század végén. Polt Péter legfőbb ügyészként végzett munkásságának köszönhetően ma Magyarországon olyan modern, a 21. századi kihívásokhoz igazodó ügyészi szervezet működik, amely egyrészt minden tekintetben megfelel a jogállami elvárásoknak, másrészt ugyanakkor eredményesen lép fel a bűncselekményt megvalósító személyekkel szemben, a törvény és igazság szellemében eljárva.

IRODALOMJEGYZÉK

- BELOVICS Ervin (2022): *Büntetőjog I. Általános rész*. Budapest: HVG-Orac.
- CSEMEGI Károly (1904): *Bűnvádi eljárás*. 2/IV. kötet Budapest: Franklin Társulat.
- FINKEY Ferenc (1902): *A magyar büntetőjog tankönyve*. Budapest: Politzer.
- JAGUSZTIN Tamás (2021): A megbízhatósági vizsgálat az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélezési gyakorlatának tükrében. *Belügyi Szemle*, 69(11), 1921–1941. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.11.3>
- NÁNÁSI László (2010): *A magyar királyi ügyészség története 1871–1945*. PhD-disszertáció. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola.
- POLT Péter (2024): Csemegi Károly hatása a modern ügyészség kialakulására. In CZINE Ágnes (szerk.): *Csemegi Károly emlékkötet*. Budapest: Orac.

¹⁷ Baróthy Miklós: A budapesti királyi főügyészség által 1872. január 1. napjától 1897. év május 1. napjáig kibocsátott körrendeletek időszerinti gyűjteménye. Budapest, 1897, 9–10. Hivatkozik rá: NÁNÁSI 2010: 82.

